

اشاره:

زعفران از گیاهان بومی ایران است. موطن اصلی آن در دامنه کوهستان الوند در همدان و حوالی آن و در سرزمین اصلی مادها بوده است. ایرانیان اولین قومی بوده‌اند که گیاه زعفران را شناخته و نسبت به کشت و پرورش آن اقدام کرده‌اند.

زعفران بعدها در کشمیر نیز کشت شده است و در قدیم به نام‌های کیماس، جاد، نخوان و کرکم خوانده می‌شده است.

پس از حمله اعراب به ایران در قرن دهم میلادی، زعفران توسط اعراب از ایران به اسپانیا و سپس فرانسه و یونان و حتی شمال آفریقا برده شد.

کشت زعفران از مدت‌ها پیش در بسیاری از نواحی ایران به جز سواحل دریای خزر و مناطق سردسیر آذربایجان کشت می‌شده است. در قم، اصفهان، فارس، کرمان و خراسان زعفران کشت می‌شده، اما به تدریج زراعت آن در بسیاری از نواحی متروک شد و در حال حاضر در جنوب استان خراسان و اصطهبانات فارس، زعفران کشت می‌شود.

در حال حاضر علاوه بر ایران، در اسپانیا، کشمیر و برخی نقاط جهان زعفران کشت می‌شود، لیکن از نظر کیفیت، رنگ و طعم، هنوز زعفران ایران در دنیا زبانه‌دار خاص و عام می‌باشد.

زعفران ماده‌ای صددرصد طبیعی با خواص بسیار می‌باشد. این گیاه اشتهاآور، مفرح و نشاط‌انگیز، جلادهنده رخسار، نیروبخش و تقویت‌کننده اعصاب و قلب می‌باشد. مصرف آن همراه با عسل برای دفع سنگ کلیه و مثانه مؤثر است.

پرورش زعفران در ایران و صدور آن به دیگر نقاط جهان، از منابع کسب درآمد در بخش کشاورزی است.

نظر به اهمیت تولید و صادرات این گیاه، در این گزارش به کشت، برداشت و تجارت زعفران توجه داریم.

چرا طلای سرخ ایران از بازارهای جهان منزوی می‌شود؟

کشت و برداشت زعفران

در نواحی جنوبی استان خراسان و بخشی از اصطهبانات فارس که آب و هوای مناسب برای کشت و پرورش زعفران دارد، در اوایل بهار، زمین را به عمق ۲۰ تا ۳۰ سانتی‌متر شخم می‌زنند و علف‌های هرز آن را بیرون می‌آورند و مدت زمانی آن را آیش می‌گذارند. در هنگام کاشت زعفران، ابتدا ۲۰ تا ۳۰ تن در هکتار کود حیوانی (گاوی) بر روی زمین پاشیده و سپس آبیاری می‌شود. هنگامی که زمین گاورو شد، بار دیگر به عمق ۲۰ تا ۳۰ سانتی‌متر شخم زده می‌شود و شن‌کشی می‌گردد.

تکثیر زعفران از طریق پیاز توپر صورت می‌گیرد. انتخاب پیاز مناسب برای افزایش بازده محصول بسیار مهم است و

معمولاً پیازهای با وزن بیش از ۱۰ گرم برای کاشت انتخاب می‌شود. معمولاً پیازها را از مزارع ۴ تا ۵ سال انتخاب می‌کنند، زیرا بهره‌برداری طولانی‌مدت‌تر از پیاز، قدرت باروری آن را کاهش می‌دهد.

معمولاً پیش از کاشت، پیازهای زعفران را مدتی در محلول سم نبلیت (قارچ‌کش) غوطه‌ور می‌سازند تا محصول از هر گونه الودگی در امان بماند.

کاشت پیاز زعفران از اواخر مرداد تا اوایل مهرماه و معمولاً در مناطق کم‌آب، انجام می‌شود. پیاز زعفران را در مزارع کرت‌بندی شده به فواصل ۲۰ تا ۲۵ سانتی‌متر از یکدیگر و در عمق ۱۰ تا ۲۵ سانتی‌متری زمین می‌کارند. مقدار پیاز لازم برای

تولید جهانی زعفران سالانه حدود ۱۶۰ تن می‌باشد. زعفران ایران از لحاظ کیفیت (رنگ، طعم و عطر) بهترین نوع در جهان می‌باشد.

هر هکتار، ۴۰۰ هزار عدد (به وزن تقریبی ۳ تا ۵ هزار کیلوگرم) می‌باشد.

○ زعفران ایران از لحاظ کیفیت (رنگ و طعم) بهترین نوع در جهان است، اما علیه آن تبلیغات سوپی از سوی رقبا صورت می‌گیرد که باید با آن مقابله کرد.

هنگامی که جوانه گیاه می‌روید، بار دیگر آبیاری انجام می‌شود و آبیاری بعدی پس از جمع‌آوری گل‌های زعفران و معمولاً تا اواخر فروردین سال بعد صورت می‌گیرد. زعفران گیاهی است که به آب زیادی احتیاج ندارد.

برداشت زعفران از کارهای سخت این زراعت می‌باشد. زیرا مدت گل‌دهی گیاه زعفران حدود ۲۰ روز است و در دهه نخست بیشترین تعداد گل‌ها شکفته می‌شوند. گل‌های زعفران به تابش خورشید حساسیت زیادی دارند و خیلی سریع پژمرده می‌شوند و در نتیجه به عطر و رنگ کلاله نیز تأثیر می‌گذارند. بنابراین جمع‌آوری گل‌ها باید پیش از تابش شدید خورشید انجام شود. معمولاً گل‌های چیده شده را در سبدهای حصیری می‌ریزند تا فشرده نشوند و سپس آنها را به کارگاه می‌برند تا کلاله‌ها را جدا کنند. پاک کردن زعفران نیز در حفظ کیفیت آن بسیار مهم است. بهترین نوع زعفران، امروزه پوشال نامیده می‌شود که قدرت رنگی بیشتر و با ثبات‌تر و حجم بیشتر در مقیاس وزن دارد.

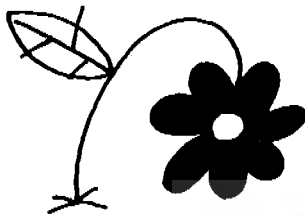
هر اندازه که پاک کردن زعفران دقیق‌تر صورت گیرد، کیفیت آن بهتر حفظ می‌شود. معمولاً کلاله قرمز را از محل کلاله سه‌شاخه با انگشت جدا می‌کنند و آنها را در ظرفی که در آن پارچه پهن کرده‌اند می‌گذارند. سپس این کلاله‌ها در طبق‌هایی که با پارچه سفید (ابریشمی) ساخته شده، به صورت لایه‌های نازک و در محیطی دور از نور خورشید با دمای ۵۰ درجه سانتی‌گراد خشک می‌کنند.

استان خراسان که ۹۸ درصد تولید زعفران ایران را به خود اختصاص داده است، ۲۳ هزار هکتار مزرعه کشت زعفران دارد که به‌طور متوسط سالانه ۱۰۰ تن محصول می‌دهند.

ایران که نخستین تولیدکننده زعفران در جهان می‌باشد، ۶۵ درصد تولید جهانی این ماده را در اختیار دارد و کشورهای اسپانیا، یونان، مراکش، چین و هندوستان نیز در ردیف‌های بعدی تولیدکنندگان آن می‌باشند.

۱۰

مشکلات تولید و تجارت زعفران

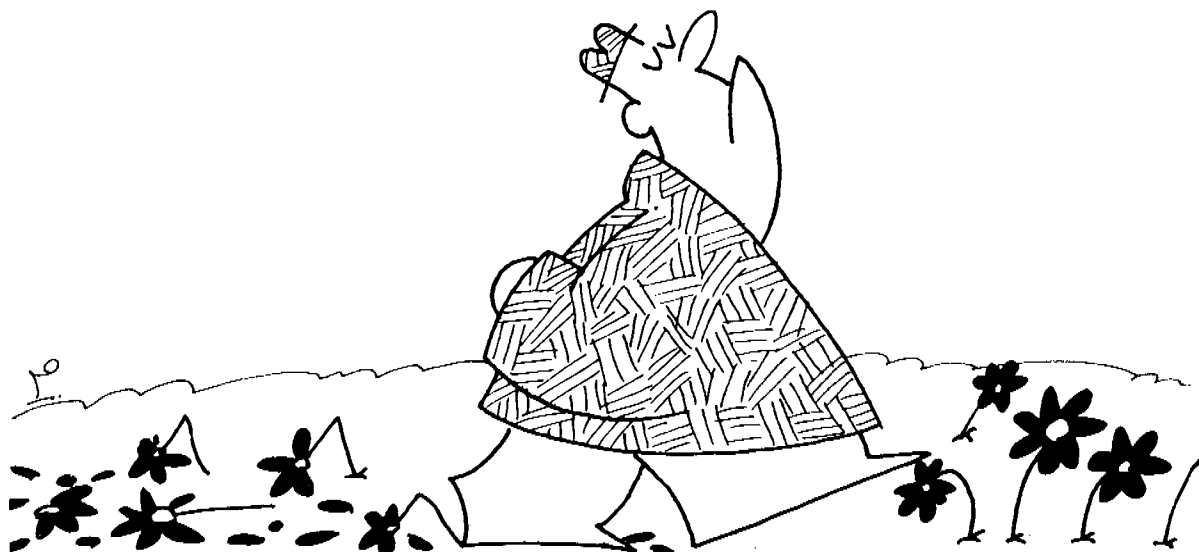
کشت زعفران در استان خراسان که سابقه ۷۰۰ ساله دارد، قطب تولید این محصول در جهان می‌باشد. برداشت محصول زعفران در سال جاری در اثر بارندگی‌های ناپهنگام با دشواری‌هایی روبه‌رو شده است. این بارندگی‌ها سبب شد که برداشت روزانه زعفران به ۳ یا ۴ روز یک بار برسد.

مشکل کم‌آبی نواحی جنوب خراسان و ناکافی بودن کود، کشاورزان را امسال با مشکلات جدی روبه‌رو کرد.

تولید زعفران از سطح ۱۰۰ تن در سال ۷۴ به علت مشکل کم‌آبی در سال گذشته به ۷۰ تن کاهش یافت. اگر در زمینه بهسازی قنوات منطقه اقدامی صورت نگیرد، میزان تولید در سال‌های آتی باز هم کاهش خواهد یافت.

مشکلات آبیاری با وجود مزارع کوچک و پراکنده زعفران در مناطق قاین، بیرجند، گناباد، تربت حیدریه، طبس و کاشمر بیش از پیش زعفران‌کاران را تحت فشار قرار داده است.

○ استان خراسان با ۲۳ هزار هکتار مزارع کشت زعفران و برداشت متوسط سالانه ۱۰۰ تن، قطب تولید زعفران جهان است و ۶۵ درصد تولید جهانی آن را در اختیار دارد.

قاچاق زعفران، کمبود نقدینگی اتحادیه زعفران‌کاران، مناسب نبودن شیوه بسته‌بندی و روش کاشت سنتی این محصول، از عواملی است که رکود صادرات آن را باعث می‌شود.

در حال حاضر بیش از نیمی از زعفران تولیدی استان خراسان به صورت غیرمجاز از کشور خارج می‌شود.

بر اساس آمارهای موجود، در سال گذشته ۷۰ تن زعفران در خراسان تولید شد که فقط ۳۰ تن آن به‌طور رسمی صادر گردید و مابقی آن را دلالان و سودجویان به صورت قاچاق از کشور خارج کردند.

در حالی که نرخ هر کیلوگرم زعفران در بازارهای جهانی بین ۱۰۰۰ تا ۱۲۰۰ دلار می‌باشد. قاچاق زعفران خراسان سبب شده که این محصول با نرخ حدود ۵۰۰ تا ۶۰۰ دلار در بازارهای خارجی معامله شود.

برای جلوگیری از خروج قاچاق زعفران، در حال حاضر خارج نمودن آن از استان خراسان بدون بسته‌بندی و نشان استاندارد ممنوع شده است. اما این اقدام، موجب شده که در آغاز فصل برداشت، قیمت زعفران ۱۰ تا ۲۰ درصد کاهش یابد. این امر برای کشاورزان خسارت‌بار است.

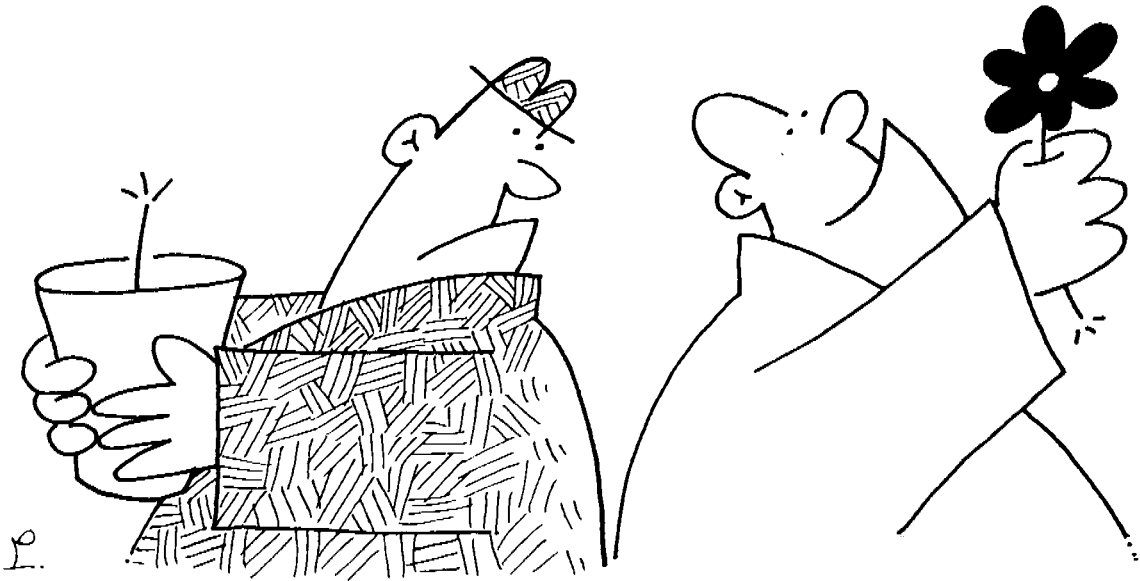
در حال حاضر قیمت هر کیلو زعفران در استان خراسان ۲۵۰ هزار تومان می‌باشد. کارشناسان بر این عقیده هستند که قطب تولید زعفران، استان خراسان می‌باشد و ضرورت دارد که صدور این محصول فقط از گمرک همین استان مجاز باشد. از سوی دیگر برای بهبود صنایع بسته‌بندی زعفران، ضرورت دارد میزان ارزش تخصیصی از محل صادرات زعفران

○ تولید زعفران ایران در اثر خشکسالی در سال گذشته با ۳۰ درصد کاهش نسبت به سال ۷۴ به ۷۰ تن رسید. در سال جاری نیز انتظار نمی‌رود تولید آن در حد متوسط ۱۰۰ تن باشد.

به عقیده کارشناسان با قراردادن زعفران در مجموعه کالاهای کشاورزی که خرید تضمینی دارند، می‌توان به بنیة مالی کشاورزان کمک کرد. از سوی دیگر ارایة تسهیلات کافی برای بازسازی قنوت و رفع مشکل کم‌آبی در مناطق کشت ضرورت دارد.

کارشناسان اعتقاد دارند که با بهره‌گیری از شیوه‌های نوین کشاورزی، می‌توان متوسط برداشت محصول زعفران را از ۶ کیلوگرم در هکتار به ۱۲ کیلوگرم افزایش داد. آنها بر این باور هستند که با بهبود شیوه‌های بسته‌بندی و تبلیغات مناسب، می‌توان سالانه ۱۰۰ میلیون دلار از صدور آن کسب درآمد ارزی نمود.

فعالیت تشکل‌های زعفران‌کاران برای فعالیت بازاریابی و صادراتی ضروری است. در حال حاضر اتحادیه زعفران‌کاران خراسان تشکیل شده، لیکن سرمایه آن فقط ۲ میلیارد ریال است، در حالی که برای خرید محصول سال جاری از کشاورزان، ۱۶۰ میلیارد ریال سرمایه لازم است. اگر منابع و تسهیلات مالی مورد نیاز اتحادیه در سال جاری تأمین نشود، در خرید و جمع‌آوری محصول از دست کشاورزان، مشکلات جدی بروز خواهد کرد.

افزایش نسبت به سال ۷۴ به ۴۸ تن بالغ شد.

با کاهش برداشت زعفران در سال جاری، انتظار می‌رود صادرات آن نیز تنزل یابد. از آنجا که محصول زعفران ایران از لحاظ کیفیت، بهترین نوع در جهان می‌باشد، ضرورت دارد که مسئولان نسبت به رفع معضلات کشت، بهبود شیوه‌های آبیاری و نیز بسته‌بندی، تبلیغات و بازاریابی و... تلاش نمایند تا کشورهای رقیب نتوانند جایگاه ایران را در بازار جهانی زعفران از آن خود سازند.

○ درآمد ایران از صدور رسمی زعفران کمتر از ۳۰ میلیون دلار در سال است، در حالی که با رفع موانع تولید و صادرات به سهولت قابل افزایش تا ۱۰۰ میلیون دلار می‌باشد.

ارزش صادرات زعفران ایران که سالانه کمتر از ۳۰ میلیون دلار است به سهولت قابل افزایش تا ۱۰۰ میلیون دلار می‌باشد و لذا نباید این فرصت مناسب را از دست داد.

بازارهای صادرات زعفران ایران، کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس، آسیای میانه و اروپا می‌باشند. این بازارها تقاضای رو به افزایشی دارند که ایران با رفع معضلات تولید و تجارت زعفران، به سهولت قادر است به آنها پاسخ دهد و درآمد مناسبی از این راه کسب کند.

از ۵۰ درصد کنونی به ۱۰۰ درصد افزایش یابد تا ماشین‌آلات موردنیاز تهیه گردد.

ضعف بسته‌بندی زعفران ایران موجب شده است که این محصول در دیگر کشورها بار دیگر بسته‌بندی و به نام‌های مختلف با قیمت‌های بالا عرضه شود، در حالی که قیمت محصول صادراتی ایران برابر با ۵۰ درصد قیمت جهانی است. تلاش برای بازاریابی و تبلیغات مناسب برای گسترش صادرات و افزایش قیمت زعفران صادراتی ایران اهمیت دارد. با وجود کیفیت برتر زعفران قاینات نسبت به محصولات مشابه خارجی، کشورهای رقیب تبلیغات منفی علیه آن را آغاز کرده‌اند و آن را غیربهداشتی معرفی می‌کنند. برای مقابله با این‌گونه اتهامات واهی، افزایش سرمایه‌گذاری برای بهبود شیوه‌های بسته‌بندی و نیز تبلیغات مناسب در خارج از کشور، ضروری است.

با توجه به آنکه نزدیک به ۴۰۰ هزار خانوار ساکن مناطق جنوبی خراسان، از کشت زعفران ارتزاق می‌کنند، توجه مسئولان به برطرف کردن مشکلات تولید و صادرات زعفران، الزامی می‌باشد.

چنانچه توجه کافی به این موارد صورت بگیرد و اعتبارات لازم تأمین گردد، «طلای سرخ» ایران جایگاه ویژه خود را در تجارت جهانی زعفران حفظ خواهد کرد.

بر اساس آمارهای منتشره از سوی منابع رسمی، صادرات زعفران ایران از ۷۰ تن به ارزش ۳۶۸۷۹ میلیون ریال در سال ۷۳ به ۳۱ تن به ارزش ۱۹۸۱۹ میلیون ریال در سال ۷۴ رسید که از نظر وزن ۵۶ درصد و از حیث ارزش ۴۶ درصد کاهش داشت. در سال گذشته میزان صادرات زعفران ایران با ۵۵ درصد